

НАУКОВИЙ ЗБІРНИК ЗАКАРПАТСЬКОГО МУЗЕЮ НАРОДНОЇ АРХІТЕКТУРИ ТА ПОБУТУ

Науковий збірник Закарпатського музею народної архітектури та побуту. Вип. 4 / упоряд.: В. В. Коцан, М. І. Мегела. Ужгород: Видавництво Олександри Гаркуші, 2018. 412 с.: іл.

Науковий збірник Закарпатського музею народної архітектури та побуту. Вип. 5: Матеріали І Етнографічних читань «Збереження та популяризація культурної спадщини» (Ужгород, 15 груд. 2017 р.) / упоряд.: В. В. Коцан, М. І. Мегела. Ужгород: Видавництво Олександри Гаркуші, 2018. 284 с.: іл.

Закарпатський музей народної архітектури та побуту – один із перших музеїв-скансенів на Україні та важливий науково-методичний центр у галузі розвитку музейної справи області. Тут працюють наукові співробітники, що мають значний досвід роботи та цікаві доробки як у науково-фондовій, науково-експозиційній, так і науково-дослідній роботі.

Науково-дослідна робота є основою практично всієї діяльності музею і проводиться в широкому діапазоні, що зумовлено специфікою музейного закладу. Це і наукове комплектування фондів, і наукова організація обліку, і збереження, консервація та реставрація колекцій. Завершальним етапом такої багатогранної роботи є ретельне дослідження пам'яток, що зберігаються у фондах. Атрибуція, класифікація, систематизація фондових збірок дають можливість створювати різного роду публікації. Окрім цього напрямку, головними завданнями наукової роботи музею є вивчення історії краю, музеєзнавства і теорії музейної справи, дослідження та наукова обробка музейних реліквій й колекцій, опрацювання тем та матеріалів, пов'язаних з експозиційною роботою. Невід'ємною частиною діяльності музею є також проведення наукових експедицій по збиранню польових етнографічних матеріалів та пам'яток старовини, наукова робота, пов'язана з визначенням музейних предметів, виявлення середовища, в якому вони побутували. Адже тільки у комплексному поєднанні різних напрямків досліджень музей створює для відвідувачів можливість контактувати з першоджерелами, які представлені в експозиції та зберігаються в фондах.

Як і більша частина музеїв країни, наш музей має проблеми та труднощі, що стосуються можливості публікувати свої наукові матеріали та доробки. Адже результати наукових досліджень потребують їх тиражування та розповсюдження. Саме через опубліковані матеріали музей може вийти поза свої стіни і звернутись до всіх, кого цікавить історія краю та музейні зібрання. Публікації репрезентують музей, привертають до них увагу, нагадують про їх тематику, зміст експозицій та колекцій, новітні надходження та наукові пошуки.

Наукові співробітники Закарпатського музею народної архітектури та побуту останнім часом активно працюють в цьому напрямку й мають чималі надбання. Зрозуміло, видавництво недешева справа, а музей – державна установа з обмеженим фінансуванням, тож для втілення кожної ідеї у певне видання доводиться знаходити «індивідуальний підхід». Тому ще багато задумів залишаються у проекті.

Одним із видів друкованої продукції ужгородського скансену є наукові збірники. Робота по їх підготовці та виданню розпочалась лише у 2000-х рр. Перший випуск наукового збірника музею вийшов у 2005 р. Він був сформований за матеріалами науково-практичної конференції, присвяченої 35-річчю музею. У ньому були підняті питання розвитку музейної справи, родинної та календарної обрядовості, гончарної справи та одягової вишивки Закарпаття. Впродовж 2015-2016 рр. вийшли друком другий та третій випуск наукового збірника ужгородського скансену.

2018 р. був успішним для Закарпатського музею народної архітектури та побуту у всіх напрямках музейної справи, в тому числі й науково-дослідної роботи. Наукові співробітники музею публікували власні дослідження на сторінках фахових видань у Львові, Києві, Харкові, Миколаєві, Ужгороді. Спільно з викладачами та студентами істориками була проведена комплексна наукова експедиція на Виноградівщину, за результатами якої готується до друку черговий випуск наукового щорічника «Етніка Карпат». Науковці музею взяли участь у численних конференціях, семінарах, симпозиумах, круглих столах, конкурсах, фестивалях як в Україні, так і за кордоном. Протягом року на базі музейної колекції та постійно діючої експозиції під відкритим небом проводились презентації, тематичні лекції, екскурсії.

Завдяки цим заходам як на особистісному рівні між науковими співробітниками, так і міжінституційному (між закладами) склались тісні зв'язки Закарпатського музею народної архітектури та побуту із колегами зі скансенів Києва, Львова, Чернівців, Інститутом народознавства НАН України (Львів), Інститутом мистецтвознавства, фольклористики та етнології (Київ), кафедрою етнології Львівського національного університету ім. Івана Франка, зарубіжними музеями,

зокрема, Повітовим музеєм Сату Маре (Румунія), Музеєм української культури у Свиднику, Вігорлатським музеєм у Гуменному (Словаччина), Музеєм села в Шовшто (Ніредьгаза, Угорщина), скасеном у м. Залоегерсег (Угорщина).

Одним із результатів різнопланової співпраці співробітників різних інституцій та закладів став **четвертий випуск** наукового збірника Закарпатського музею народної архітектури та побуту. До нього ввійшли наукові розвідки співробітників уже згадуваних інституцій. Вони присвячені окремим постатям в історії етнологічної науки, фондovим колекціям музеїв, проблемам збереження, реставрації та консервації музейних об'єктів, музейному менеджменту та маркетингу, традиційному народному житлу та харчуванню, традиційним заняттям, ремеслам та промислам, календарній та родинній обрядовості, світоглядним уявленнями та народним знанням, монументальному мистецтву. 36 наукових статей згруповані у вісім тематичних розділів. Левову частку статей на сторінках збірника презентували наукові співробітники Закарпатського музею народної архітектури та побуту та Національного музею народної архітектури та побуту України (Київ). У збірнику опубліковано також хроніку музею за 2017 р.

Починаючи з четвертого випуску в збірнику вводиться розділ «3 рукописних джерел». Було вирішено публікувати рукописні матеріали, що зберігаються у фондovій колекції музею, зокрема рукописи вчителя народної школи з с. Буковець Воловецького району Михайла Парлага. Їх можна згрупувати в 7 розділів: 1) спогади та відомості про села Лохово Мукачівського та Буковець Воловецького районів; 2) традиційне та сучасне житлове будівництво; 3) народний одяг та одягова вишивка; 4) родинна обрядовість: народження дитини та юність, весілля, похорон; 5) календарна обрядовість: Різдво та Великдень; 6) фольклор: коломийки, загадки та прислів'я, коліскові пісні; 7) демонологічні уявлення.

Одним із найбільш насичених фактичним матеріалом є рукопис М.І. Парлага про рідне село Лохово Мукачівського району, який і був опублікований у четвертому випуску наукового збірника музею. У ньому розглядаються питання виникнення села, його географічного розташування, відомості про печатки села, національної приналежності селян, освіти та шкільного навчання, охорони здоров'я. Чимала увага присвячена також матеріальній культурі села: традиційному народному вбранню, харчуванню, сільському господарству (землеробству, тваринництву, садівництву, виноградарству), громадському життю (керівництву селом, податкам, заробіткам у минулому і сьогодні), розвитку села за радянського періоду, зокрема колективізації сільського господарства.

Важливим напрямом науково-дослідницької роботи сучасних музеїв є проведення науково-практичних конференцій. Вони по-перше дають можливість обміняти досвідом, підвищити свою професійну компетентність, а по-друге формувати за матеріалами конференції наукові збірники, які згодом стають важливими посібниками для вивчення музейної справи та збереження і популяризації традиційної культурної спадщини.

Наприкінці 2017 року музеєм було організовано та проведено I Етнографічні читання «Збереження та популяризація культурної спадщини». До їх участі були залучені й студенти-історики ДВНЗ «Ужгородський національний університет», які мали змогу презентувати власні наукові пошуки, виступаючи поряд із досвідченими науковцями та музейними співробітниками. В цілому до участі у читаннях були залучені

етнологи, мистецтвознавці, філологи, музейні співробітники, студенти-історики Ужгорода, Мукачева, Львова, Києва, Чигирини. Їх наукові розвідки присвячені історії створення та розвитку музеїв, фондovим колекціям музеїв, проблемам збереження, реставрації та консервації музейних об'єктів, культурно-освітній роботі музеїв, як одній із форм популяризації культурної спадщини, традиційним господарським заняттям, ремеслам та промислам, родинній та календарній обрядовості, народній магії та світоглядним уявленнями, етнологічно-фольклористичним та некрополістичним студіям.

Саме матеріали Етнографічних читань й лягли в основу **п'ятого випуску** наукового збірника Закарпатського музею народної архітектури та побуту. У передмові до збірника «Музей і студент...» нами охарактеризовано співпрацю музею та студентів-істориків ДВНЗ «Ужгородський національний університет». Основним формами даної співпраці є тематичні лекції-екскурсії, лекції-презентації музейних видань, тематичні відео-лекції, допомога у самостійній роботі студентів, використання музею як бази навчальної практики студентів.

23 наукові статті згруповані у вісім розділів. Наукові співробітники Закарпатського музею народної архітектури та побуту в розділі «Фондові колекції музеїв» подали свої розвідки про різновиди дерев'яних дитячих колісок, гончарних виробів М.І.

Галаса, пам'ятки народної культури угорців Закарпаття, а також народні іграшки у фондovій збірці музею. Музейні реставратори описали сучасні методи захисту музейних експонатів з вовни та хутра, а також реставраційні та консерваційні способи захисту предметів групи «Папір». Наукові співробітники Національного історико-культурного заповідника «Чигирин» свої статті присвятили формам культурно-

освітньої роботи заповіднику. Насиченістю фактологічного матеріалу виділяється розділ «Календарна та родинна обрядовість, світоглядні уявлення, народні знання». У ньому вміщено сім наукових статей, присвячених андріївським та різдвяним звичаям і обрядам на Закарпатті, традиційному народному весіллю на Перечинщині та Великому Бичкові і його околицях, системі виховання дітей у традиційній українській сім'ї, світоглядним уявленням українців Закарпаття.

Варто відзначити, що п'ятий випуск музейного збірника став плацдармом для наукових деб'ютів. До нього залучено роботи студентів-істориків. Так Г. Рейтій представила статтю про зародження та розвиток музею «Сент-Міклош» в селі Чинадево Мукачівського району, В. Лутак – про матеріальну культуру села Крайня Мартинка Іршавського району, А. Дебель – про лісозаготівлі у верхів'ї р. Терєблї.

У п'ятому випуску ми залишили розділ «З рукописних джерел». У ньому П.Ю. Леню подав опис «Ясінського літопису» як джерела дослідження Рахівщини в період пізнього соціалізму. «Ясінський літопис» був знайдений під час етнографічної експедиції 2017 року в селищі Ясіня. Цей документ творився упродовж 1968-1991 рр. зусиллями місцевого вчителя історії Василя Молдавчука. Він представляє собою своєрідну хроніку, куди автор записував найважливіші з його погляду події останнього року, що відбулися чи мали відношення до смт. Ясіня. Літопис показує еволюцію світогляду її автора, яка сталася упродовж періоду від правління Л. Брежнєва до останніх днів керівництва М. Горбачова. Ця нарація може допомогти дослідникам, що займаються вивченням впливу комуністичної ідеології на радянське суспільство, а також звертають увагу на офіційну політику пам'яті на завершальному етапі існування країни Рад.

У цьому ж розділі нами опубліковано один із рукописів Михайла Парлага, відмінника народної освіти, заслуженого вчителя України. Він присвячений селу Буковець Воловецького району. У рукописі подається матеріал про природно-географічне розташування, чисельність і склад населення, освіту та шкільне навчання, охорону здоров'я, народне будівництво, одяг, вишивку, традиційні господарські заняття та домашні промисли. Крім того, подано матеріал про адміністрування села та його політичний, соціально-економічний та культурний розвиток в різні історичні періоди.

Сподіваємось, що науковий збірник Закарпатського музею народної архітектури та побуту стане в нагоді всім, хто цікавиться традиційною народною культурою, розвитком музейної справи. Матеріали збірника покликані допомогти у справі збереження відродження та подальшого розвитку культурної спадщини українського народу.

Коцан В. В. (Ужгород)